

Sygn. akt II UZP 6/13

UCHWAŁA
składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego

Dnia 16 października 2013 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

Prezes SN Walerian Sanetra (przewodniczący)
SSN Bogusław Cudowski
SSN Zbigniew Hajn
SSN Jerzy Kuźniar (sprawozdawca, uzasadnienie)
SSN Zbigniew Myszka
SSN Romualda Spyt
SSN Małgorzata Wrębiakowska-Marzec (sprawozdawca)

Protokolant Łukasz Prasolek z udziałem prokuratora
Prokuratury Generalnej Wojciecha Kasztelana

w sprawie z wniosku J. W.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych
o emeryturę,
po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw
Publicznych w dniu 16 października 2013 r.,
zagadnienia prawnego przedstawionego postanowieniem Sądu Najwyższego
z dnia 10 czerwca 2013 r., sygn. akt II UK 349/12,

Czy okres zasadniczej służby wojskowej podlega zaliczeniu do
okresu pracy w szczególnych warunkach, wymaganego do nabycia
prawa do emerytury na podstawie art. 184 w związku z art. 32 ustawy
z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu
Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz. U. 2009 r. Nr 153, poz.
1227 ze zm.)?

podjął uchwałę:

Czas zasadniczej służby wojskowej odbytej w okresie obowiązywania art. 108 ust. 1 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz. U. Nr 44, poz. 220, w brzmieniu obowiązującym do dnia 31 grudnia 1974 r.) zalicza się – na warunkach wynikających z tego przepisu – do okresu pracy wymaganego do nabycia prawa do emerytury w niższym wieku emerytalnym (art. 184 w związku z art. 32 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 153, poz. 1227 ze zm.).

UZASADNIENIE

Przedstawione do rozstrzygnięcia składowi powiększonemu Sądowi Najwyższemu zagadnienie prawne powstało w następującym stanie faktycznym.

Zakład Ubezpieczeń Społecznych - organ rentowy, decyzją z dnia 5 października 2009 r., odmówił wnioskodawcy J. W. prawa do emerytury wobec niewykazania 15 lat pracy w szczególnych warunkach. Do okresu takiej pracy nie został zaliczony okres zasadniczej służby wojskowej wnioskodawcy od dnia 23 kwietnia 1971 r. do dnia 1 maja 1973 r. Sąd Okręgowy wyrokiem z dnia 28 września 2011 r. zmienił decyzję pozwanego organu i przyznał wnioskodawcy prawo do wcześniejszej emerytury na podstawie art. 184 w związku z art. 32 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz. U. 2009 r. Nr 153, poz. 1227 ze zm. dalej także jako „ustawa z 1998 r. lub ustawa o emeryturach i rentach”). Do okresu pracy w szczególnych warunkach zaliczył zatrudnienie wnioskodawcy od dnia 3 sierpnia 1970 r. do dnia 31 grudnia 1979 r. oraz od dnia 1 stycznia 1980 r. do dnia 31 maja 1987 r. Pozwany organ rentowy w apelacji zarzucił, że bez okresu służby wojskowej okres pracy w warunkach szczególnych wynosi 14 lat, 9 miesięcy i 21 dni. W odpowiedzi na apelację wnioskodawca wskazał, że służba wojskowa podlega zaliczeniu do okresu pracy w szczególnych warunkach i przemawiają za

tym wyroki Sądu Najwyższego z dnia: 25 stycznia 2010 r., I UK 239/09 (niepublikowany), 22 października 2009 r., I UK 126/09 (OSNP 2011, nr 7-8, poz. 112), 22 października 2009 r., I UK 136/09 (OSP 2011, nr 1, poz. 6), 6 kwietnia 2006 r., III UK 5/06 (OSNP 2007, nr 7-8, poz. 108), a także wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 30 maja 2000 r., K 37/98 (Dz. U. Nr 45, poz. 531).

Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 15 marca 2012 r. zmienił wyrok Sądu Okręgowego i oddalił odwołanie wnioskodawcy. Za błędne uznał ustalenie Sądu pierwszej instancji, że wnioskodawca nawet bez okresu służby wojskowej wykazał 15 lat pracy w szczególnych warunkach, gdyż bez okresu zasadniczej służby wojskowej wnioskodawca wykazał jedynie 14 lat, 9 miesięcy i 21 dni pracy w warunkach szczególnych. Sąd Apelacyjny ustalił, że umowa o pracę z wnioskodawcą została rozwiązana w związku z powołaniem go do odbycia zasadniczej służby wojskowej. Wskazuje na to świadectwo pracy z dnia 14 kwietnia 1971 r., z którego wynika, że skarżący był zatrudniony w okresie od dnia 3 sierpnia 1970 r. do dnia 22 kwietnia 1971 r. Wniosek o ponowne zatrudnienie (po służbie wojskowej) złożył w dniu 25 kwietnia 1973 r. Istota sporu sprowadzała się do kwalifikacji okresu zasadniczej służby wojskowej jako okresu pracy w szczególnych warunkach. W ocenie Sądu Apelacyjnego, „nie ulega wątpliwości, że ze skarżącym (wnioskodawcą) rozwiązano umowę o pracę w związku z odbywaniem zasadniczej służby wojskowej, stąd też nie można jej potraktować jako przerwy w wykonywaniu zatrudnienia w ramach trwającego stosunku pracy, (...) a zatem wskazywane przez skarżącego orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 6 kwietnia 2006 r., III UK 5/06 zapadło w zupełnie innym stanie faktycznym i nie ma zastosowania w sprawie niniejszej”. Sąd Apelacyjny podzielił argumentację prawną zawartą w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 7 grudnia 2010 r., I UK 203/10 (niepublikowany), z którego wynika, że bez szczególnych regulacji lub uwarunkowań, okres zasadniczej służby wojskowej nie podlega wliczeniu do okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach, od którego zależy prawo do wcześniejszej emerytury. W ocenie tego Sądu, wcześniejsza emerytura jest świadczeniem szczególnym, wyjątkowym, a zatem zamknięty katalog prac w szczególnym charakterze lub w szczególnych warunkach wyłącza wykładnię rozszerzającą. W rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w

szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze (Dz. U. Nr 8, poz. 43 ze zm., dalej także jako „rozporządzenie z 1983 r.”) brak pozytywnej regulacji, wskazującej że okres zasadniczej służby wojskowej jest okresem pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze. W rozporządzeniu tym ujęto jedynie okres służby żołnierzy zawodowych (§ 10, podobnie jak w ustawie emerytalnej z 1998 r. - art. 32 ust. 3 pkt 6), co świadczy o regulacji zamkniętej i wyklucza lukę prawną. Nie ma więc podstaw do przyjęcia, że każda zasadnicza służba wojskowa jest okresem uprawniającym do wcześniejszej emerytury na podstawie art. 184 w związku z art. 32 ustawy o emeryturach i rentach.

W skardze kasacyjnej wnioskodawca zarzucił naruszenie prawa materialnego i procesowego. Prawo materialne zostało naruszone poprzez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie art. 184 ust. 1 pkt 1 w związku z art. 32 ust. 2 i 4 ustawy z 1998 r., gdyż przyjęto, że okresu zasadniczej służby wojskowej nie wlicza się do pracy w szczególnych warunkach, a także uznano, że świadectwo pracy z dnia 14 kwietnia 1971 r. z informacją o skierowaniu wnioskodawcy do odbycia zasadniczej służby wojskowej od dnia 23 kwietnia 1971 r. mogło mieć wpływ na niezaliczenie okresu tej służby do pracy w warunkach szczególnych, gdy przed powołaniem do służby ubezpieczony świadczył pracę w szczególnych warunkach i powrócił do tej samej pracy u dotychczasowego pracodawcy bezpośrednio pod odbyciem służby wojskowej. Wbrew stanowisku Sądu Apelacyjnego wykładnia gramatyczna powołanych unormowań nie nasuwa jakichkolwiek wątpliwości, świadcząc że okres odbytej czynnej (zasadniczej) służby wojskowej przez pracownika zatrudnionego w szczególnych warunkach pracy, który po zakończeniu tej służby zgłosił powrót do tego zatrudnienia, traktuje się tak jak wykonywanie takiej pracy. Skoro okres ten podlega zaliczeniu do okresu zatrudnienia w zakresie wszelkich uprawnień uzależnionych od ilości lat pracy w szczególnych warunkach, to uwzględnia się go także do stażu pracy wymaganego do nabycia prawa do emerytury w niższym wieku emerytalnym.

Zarzuty naruszenia przepisów prawa procesowego w stopniu mającym wpływ na wynik sprawy, objęły: a) art. 386 § 1 k.p.c. w związku z art. 382 k.p.c., gdyż Sąd drugiej instancji bez przeprowadzenia własnego postępowania dowodowego orzekł reformatoryjnie na podstawie materiału dowodowego

zgromadzonego przez Sąd pierwszej instancji, mimo że ustalenia tego Sądu zostały zakwestionowane, zaś za podstawę swego rozstrzygnięcia Sąd Apelacyjny przyjął ustalenia zawarte w opinii biegłego sądowego, do poczynienia których biegły nie był uprawniony. Sąd Apelacyjny (biorąc za podstawę wyroku wywody biegłego) nie dokonał samodzielnie wykładni przepisów ustawy o emeryturach i rentach i rozporządzenia z 1983 r.; b) art. 233 § 1 k.p.c. w związku z art. 217 k.p.c. i art. 227 k.p.c. poprzez przekroczenie granic swobodnej oceny dowodów, polegające na dokonaniu tej oceny wbrew treści dokumentów (świadczeń pracy i angaży) znajdujących się w aktach emerytalnych i w aktach osobowych wnioskodawcy potwierdzających fakt, że okres zasadniczej służby stanowił jedynie przerwę w zatrudnieniu, gdyż ubezpieczony doznał przeszkód w świadczeniu pracy z powodu powołania do odbycia czynnej służby wojskowej.

Pozwany organ rentowy wniósł o oddalenie skargi.

Przedstawienie do rozstrzygnięcia składowi powiększonemu Sądowi Najwyższemu zagadnienia prawnego wynika przede wszystkim z rozbieżności w orzecznictwie, które nie usuwa poważnych wątpliwości w kwestii, czy prawo materialne pozwala na zaliczenie okresu zasadniczej służby wojskowej do okresu pracy w szczególnych warunkach, wymaganego do nabycia wcześniejszej emerytury.

Problem nie dotyczy ujmowania zasadniczej służby wojskowej jako okresu składkowego albo zaliczanego w rozumieniu poprzednich regulacji, tj. dekretu z dnia 25 czerwca 1954 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz. U. Nr 30, poz. 116 ze zm.; dalej także jako „dekret z 1954 r.”) i ustawy z dnia 23 stycznia 1968 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz. U. Nr 3, poz. 6 ze zm.; dalej także jako „ustawa z 1968 r., albo ustawa o p.z.e.”), lecz określenia czy ta służba jest równoznaczna z okresem pracy w szczególnych warunkach, wymaganym do nabycia wcześniejszej emerytury.

Okres zasadniczej służby wojskowej nie jest i nie był okresem zatrudnienia. Nawet ustawy z dnia 30 stycznia 1959 r. o powszechnym obowiązku wojskowym (jednolity tekst: Dz. U. z 1963 r. Nr 20, poz. 108; dalej także jako „ustawa z 1959 r.”) i z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej

Polskiej (jednolity tekst: Dz. U. 2012 r., poz. 461; dalej także jako „ustawa z 1967 r.”) nie zrównywały okresu zasadniczej służby wojskowej z zatrudnieniem, tylko nakazywały zaliczać okres tej służby do okresu zatrudnienia w zakresie określonych uprawnień. Innymi słowy w okresie odbywania zasadniczej służby wojskowej żołnierz nie był pracownikiem zatrudnionym w szczególnych warunkach. Zasadnicze znaczenie ma regulacja prawna sprzed dnia 1 stycznia 1999 r., jako że w sprawie wnioskodawca dochodzi emerytury na podstawie art. 184 ustawy emerytalnej z 1998 r.

Orzecznictwo Sądu Najwyższego w kwestii zaliczenia okresu zasadniczej służby wojskowej do okresu pracy w szczególnych warunkach nie jest jednolite. O takim zaliczeniu pozytywnie przesądzono w wyrokach: z dnia 6 kwietnia 2006 r., III UK 5/06 (OSNP 2007, nr 7-8, poz.108), z dnia 25 lutego 2010 r., II UK 215/09 (OSNP 2011, nr 15-16, poz. 219), II UK 219/09 (niepublikowany), z dnia 9 marca 2010 r., I UK 333/09 (niepublikowany), z dnia 17 maja 2012 r., I UK 399/11 (niepublikowany), z dnia 24 maja 2012 r., II UK 265/11 (niepublikowany), z dnia 27 lipca 2012 r., I UK 82/12 (niepublikowany) i z dnia 5 czerwca 2013 r., III UK 87/12 (niepublikowany).

Natomiast stanowisko negatywne przedstawiono w wyrokach: z dnia 22 lutego 2007 r., I UK 258/06, (OSNP 2008, nr 5-6, poz. 81), z dnia 11 marca 2009 r., II UK 347/08 (niepublikowany), z dnia 8 kwietnia 2009 r., II UK 331/08 (niepublikowany), z dnia 24 kwietnia 2009 r., II UK 334/08, (OSNP 2010, nr 23-24, poz. 294), z dnia 7 grudnia 2010 r., I UK 203/10 i w postanowieniu z dnia 20 kwietnia 2011 r., I UK 37/11 (niepublikowane).

Generalnie wszystkie korzystne dla ubezpieczonych orzeczenia Sądu Najwyższego warunkowały zaliczenie zasadniczej służby wojskowej od odbycia jej w okresie zatrudnienia, w którym była wykonywana praca w szczególnych warunkach. Jednak przedstawionego zagadnienia nie zawęża się tylko do przypadku, w którym zasadnicza służba wojskowa stanowiła naturalną przerwę w zatrudnieniu na stanowisku pracy w szczególnych warunkach, gdyż Sąd Apelacyjny ustalił w sprawie, że doszło do rozwiązania stosunku pracy przed rozpoczęciem służby wojskowej. Niezależnie od tego (przerwy w zatrudnieniu) rodzi się pytanie, czy uprawnienie do zaliczenia zasadniczej służby wojskowej do pracy w

szczególnych warunkach miałyby przysługiwać tylko tym, dla których służba ta nie spowodowała ustania zatrudnienia lub którzy powrócili do niego po jej zakończeniu. Choćby ze względu na podstawowe (konstytucyjne) zasady systemu prawa, może być wątpliwe stawianie takiego warunku i niezaliczanie okresu zasadniczej służby wojskowej ubezpieczonym, którzy odbyli służbę nie w czasie zatrudnienia, ale na krótko przed lub po ustaniu zatrudnienia w szczególnych warunkach, mimo że sama służba wojskowa mogła być nawet bardziej obciążająca niż praca w szczególnych warunkach. Powyższe nie jest jednak argumentem za zaliczaniem każdej zasadniczej służby wojskowej do okresu pracy w szczególnych warunkach, niemniej kwestia ta nie jest wolna - już na wstępie - od aksjologicznej (sprawiedliwej) oceny, gdyż w przypadku odpowiedzi pozytywnej na przedstawione zagadnienie prawne za ważną uznać należy również odpowiedź na pytanie czy uprawnienie do zaliczenia zasadniczej służby wojskowej do okresu pracy w szczególnych warunkach ma być zredukowane tylko do tych ubezpieczonych, którzy bezpośrednio przed służbą wojskową byli zatrudnieni w I (pierwszej) kategorii zatrudnienia i bezpośrednio po służbie powrócili do tej pracy, czy też takie temporalne warunki nie są konieczne. Wprawdzie zagadnienie (i sprawa) odnoszą się do emerytury na podstawie art. 184 ustawy emerytalnej, lecz postawiona kwestia i prowadzone rozważania ze względu na źródło uprawnienia nie powinny pomijać również ubezpieczonych urodzonych przed 1 stycznia 1949 r. Oznacza to, że potencjalny krąg ubezpieczonych, którzy wystąpią z wnioskiem o zaliczenie zasadniczej służby wojskowej do okresu pracy w szczególnych warunkach może być niemały. Odpowiedź na postawione pytanie powinna być więc jednoznaczna i jasna, w aspekcie oparcia w prawie i argumentacji uzasadnienia. Tymczasem różne jest do tej pory prawne umocowanie korzystnych dla ubezpieczonych orzeczeń w przepisach, co przy braku tożsamej argumentacji w uzasadnieniach tych orzeczeń nie wyjaśnia problemu. Uprawnienie do zaliczenia zasadniczej służby wojskowej do okresu pracy w szczególnych warunkach wyprowadza się z reguły z przepisów o powszechnym obowiązku służby wojskowej, czyli z art. 108 ustawy z 1967 r. i z § 5 rozporządzenia wykonawczego Rady Ministrów z dnia 22 listopada 1968 r. w sprawie szczególnych uprawnień żołnierzy i ich rodzin (Dz.U. Nr 44, poz. 318 ze zm.) – wyrok z dnia 9 marca 2010 r., I UK 333/09 oraz z dnia 12 kwietnia 2012 r.,

I UK 347/11 (niepublikowane). Inne stanowisko za kluczowe uważa przepisy o I (pierwszej) kategorii zatrudnienia określone w przepisach dekretu z 1954 r. i ustawy z 1968 r. oraz § 5 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 10 września 1956 r. w sprawie zaliczania pracowników do kategorii zatrudnienia (Dz. U. Nr 39, poz. 176 ze zm.) i dalej w związku z § 9 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 4 maja 1979 r. w sprawie pierwszej kategorii zatrudnienia (Dz. U. Nr 13, poz. 86 ze zm.) oraz w związku z § 19 ust. 2 aktualnego rozporządzenia z 1983 r. (w związku z art. 32 ust. 4 ustawy z 1998 r.) i przyjmuje, że uprzedni okres zasadniczej służby wojskowej na podstawie takiego ciągu regulacji jest okresem pracy w szczególnych warunkach (wyroki w sprawach II UK 219/09 i II UK 215/09). Tak więc jedno stanowisko za wystarczającą podstawę uznaje przepisy ustawy z 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony wraz z przepisem wykonawczym § 5 rozporządzenia z dnia 22 listopada 1968 r., a drugie opiera się zasadniczo na poprzednich przepisach emerytalnych dotyczących pierwszej kategorii zatrudnienia. Już tylko ta rozbieżność ujawnia, że Sąd Najwyższy dalej poszukiwał uzasadnienia korzystnego dla ubezpieczonych rozstrzygnięcia, mimo przesądzenia tej kwestii w wyroku w sprawie III UK 5/06, w którym za główny argument powołano przepisy Konstytucji RP, a także zwykłe uprawnienia żołnierza do zaliczenia służby wojskowej do zatrudnienia pracowniczego oraz porównawczo zaliczanie takiej służby innym zatrudnionym w szczególnych warunkach (górnikom i kolejarzom). Tak szerokie spektrum argumentacji, zwłaszcza z odwołaniem się do przepisów ustawy zasadniczej, potęguje problem uzasadnienia, skoro Konstytucja nie określa prawa do emerytury a wręcz przeciwnie stanowi, że zabezpieczenie społeczne to domena ustawy zwykłej (art. 67). Wątpliwości te potwierdza poszukiwanie szczególnego uzasadnienia dla zaliczenia zasadniczej służby wojskowej w przepisach o I (pierwszej) kategorii zatrudnienia (w sprawach II UK 215/09, II UK 219/09).

Przeciwnie w argumentacji były orzeczenia w sprawach II UK 247/08, II UK 334/08 i II UK 331/08, które również odnosiły się do I (pierwszej) kategorii zatrudnienia. W szczególności przyjmowano w nich, że § 5 rozporządzenia z dnia 10 września 1956 r. w sprawie zaliczenia pracowników do kategorii zatrudnienia, określający warunki zaliczania do okresu zatrudnienia w pierwszej kategorii między innymi okresu służby wojskowej, utracił moc po dniu 31 grudnia 1967 r., tj. z dniem

wejścia w życie ustawy z dnia 23 stycznia 1968 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin. Konsekwentnie przyjmowano, że okres zasadniczej służby wojskowej nie podlegał wliczeniu do okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach, od którego zależy nabycie prawa do wcześniejszej emerytury - art. 32 ust. 1, 2 i 4 ustawy o emeryturach i rentach. Argumenty za przeciwnym stanowiskiem wynikają również z wyroku z dnia 22 lutego 2007 r., I UK 258/06, w którym nie bez racji, na tle podobnego problemu żołnierzy wojskowej służby nadterminowej, Sąd Najwyższy zauważył, że wcześniejsza emerytura jest dla powszechnego systemu świadczeń emerytalnych „instytucją” wyjątkową, określającą szczególne uprawnienia. Zawarcie przez ustawodawcę w zamkniętym katalogu wykazu pracowników zatrudnionych w szczególnym charakterze wyłącza możliwość jego rozszerzania w procesie stosowania prawa. Możliwość odstępstwa od zasady powszechnej - zwłaszcza ze względu na przesłankę szczególnego charakteru zatrudnienia - pozostaje atrybutem władzy ustawodawczej, a nie sądowniczej. Podobnie należy odczytywać też stanowiska zajęte w wyroku z dnia 7 grudnia 2010 r., I UK 203/10 i w postanowieniu z dnia 20 kwietnia 2011 r., I UK 32/11 (niepublikowane), stwierdzające, że przepisy o zasadniczej służbie wojskowej nie regulują kwestii zaliczenia służby wojskowej do ubezpieczenia społecznego, a więc tym bardziej do okresu pracy w szczególnych warunkach, a jedynie do uprawnień związanych z zatrudnieniem. Okres zasadniczej służby wojskowej, bez specjalnych regulacji lub uwarunkowań, nie podlega zatem wliczeniu do okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach, od którego zależy prawo do wcześniejszej emerytury.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego zdaje się przeważać stanowisko korzystne dla ubezpieczonych. W ostatnich orzeczeniach przyjęto, że okres służby wojskowej dla żołnierza zatrudnionego przed powołaniem do czynnej służby wojskowej w warunkach szczególnych (pierwszej kategorii zatrudnienia), który po zakończeniu tej służby podjął zatrudnienie w tych samych warunkach, jest nie tylko okresem służby w rozumieniu art. 6 ust. 1 pkt 4 ustawy z 1998 r., ale także okresem pracy w szczególnych warunkach w rozumieniu § 3 i 4 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. (sprawa I UK 399/11). Stanowisko to jest dodatkowo interesujące, gdyż zdaje się zakładać swoistą ekspektatywę, albowiem w argumentacji podano,

że skoro uprzednio przepisy zaliczały okres służby poborowej do zatrudnienia w szczególnych warunkach, to okres ten zalicza się również obecnie, a już na pewno w chwili wejścia w życie ustawy emerytalnej z 1998 r. (1 stycznia 1999 r.). *Novum* tej argumentacji, polega na tym, że uprawnienie ma wynikać z przepisów obowiązujących w czasie, „w którym był realizowany stan faktyczny pociągający za sobą dany skutek prawny”, bo „stan faktyczny zrealizowany przed wejściem w życie ustawy o emeryturach i rentach z FUS”, pociągałby za sobą „dany skutek prawny”, który należy oceniać według „dotychczasowych przepisów”. „Sumowanie się kolejnych okresów ubezpieczenia, uznawanych za takie w czasie ich realizacji, stwarza staż, którego uzyskanie uzasadnia oczekiwanie przyszłych świadczeń. Oczekiwanie to powinno korzystać z ochrony i taką funkcję spełnia odwołanie się w art. 32 ust. 4 i art. 184 do regulacji obowiązujących przed wejściem w życie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, powodujące utrwalenie sytuacji sprzed dnia 1 stycznia 1999 r. bez wprowadzania innego sposobu wyliczenia stażu ubezpieczenia”. Taki kierunek wykładni potwierdzają kolejne wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 24 maja 2012 r., II UK 265/11, 27 lipca 2012 r., I UK 82/12 i 5 czerwca 2013 r., III UK 87/12.

Te korzystne z punktu widzenia ubezpieczonych orzeczenia Sądu Najwyższego nie usuwają jednak wątpliwości wynikających z pierwotnej analizy prawa materialnego. Podstawowa wątpliwość zasadza się na pytaniu czy przedmiotem regulacji ustawy z dnia 30 stycznia 1959 r. o powszechnym obowiązku wojskowym i ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej jest zasadnicza służba wojskowa jako okres ubezpieczenia społecznego. Uprawniona jest na nie odpowiedź negatywna, gdyż zasadnicza służba wojskowa jako okres zaliczany do emerytury była uregulowana w przepisach dotyczących prawa emerytalnego, czyli już w dekreście z 1954 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin i dalej w ustawie z 1968 r. o p.z.e. oraz w ustawach szczególnych z dnia 28 maja 1957 r. o zaopatrzeniu emerytalnym górników i ich rodzin (Dz. U. z 1968 r. Nr 3, poz. 19) oraz z dnia 23 stycznia 1968 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników kolejowych i ich rodzin (Dz. U. Nr 3, poz. 10). Zasadnicza służba wojskowa była okresem zaliczalnym do okresu ubezpieczenia (stażu emerytalnego), który sam w

sobie nie dawał żadnego prawa do emerytury, lecz tylko łącznie z okresami zatrudnienia (podstawowymi) i równorzędnymi. Innymi słowy zasadnicza służba wojskowa podlegała zaliczeniu do stażu emerytalnego na podstawie przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym a nie na podstawie przepisów o służbie wojskowej. W przedstawionym zagadnieniu nie chodzi o zaliczenie zasadniczej służby wojskowej do stażu emerytalnego, ale o zaliczenie jej do szczególnego stażu emerytalnego i taki był też przedmiot regulacji przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym – tj. I (pierwszej) kategorii zatrudnienia w dekreście z 1954 r. i w ustawie z 1968 r. Skoro zatem była szczególna regulacja dotycząca zasadniczej służby wojskowej w prawie dotyczącym emerytur, to nie ma podstaw do poszukiwania uzasadnienia prawnego dla tej samej kwestii w ustawach o powszechnym obowiązku wojskowym z 1959 r. i w kolejnej z 1967 r., gdyż regulacje ustawowe nie powinny się dublować i te drugie ustawy w ogóle nie zajmowały się okresem służby jako okresem ubezpieczenia, zatem tym bardziej nie można uznać, że przedmiotem ich regulacji była zasadnicza służba wojskowa jako okres pracy w szczególnych warunkach (pierwszej kategorii zatrudnienia). Ponadto przepisy emerytalne nie uzależniają zaliczenia zasadniczej służby wojskowej do stażu emerytalnego od żadnych temporalnych warunków powrotu do tego samego zatrudnienia i u tego samego pracodawcy. Natomiast w przypadku zaliczenia zasadniczej służby wojskowej do uprawnień związanych z zatrudnieniem takie temporalne ograniczenie wprowadzały przepisy ustawy z 1959 r. (art. 124 i art. 125) i ustawy z 1967 r. (art. 108). Jeżeli więc z powyższych względów uprawnione jest odrzucenie przepisów tych ustaw (o powszechnym obowiązku wojskowym i o powszechnym obowiązku obrony) jako podstawy odpowiedzi na przedstawione zagadnienie, to konsekwentnie wraz z przepisami wykonawczymi do ustawy, czyli rozporządzeniem z dnia 22 listopada 1968 r. w sprawie szczególnych uprawnień żołnierzy i ich rodzin, gdyż nie można przyjąć, że § 5 tego rozporządzenia „poprzez ustanowioną fikcję prawną traktuje żołnierza czynnej służby wojskowej jako pracownika wykonującego pracę w szczególnych warunkach” (sprawy II UK 265/11, I UK 333/09).

Pozostając na gruncie przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym (dekretu z 1954 r. i ustawy z 1968 r.) wątpliwe jest czy zaliczenie zasadniczej służby wojskowej do okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach na podstawie

przepisów o pierwszej kategorii zatrudnienia może być przenoszone aż do końca 1998 r. (art. 184 ustawy z 1998 r.), kiedy nie obowiązywały żadne przepisy kwalifikujące zasadniczą służbę wojskową jako okres pracy w szczególnych warunkach (rozporządzenie z dnia 7 lutego 1983 r.), a także po tej dacie, kiedy ubezpieczeni dopiero osiąkali wiek emerytalny (sprawy II UK 215/09 i II UK 219/09). Po odbyciu zasadniczej służby wojskowej w latach 60 lub 70 trudno też mówić o nabyciu przez ubezpieczonego z tego tytułu ekspektatywy prawa do emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach. Pełniąc zasadniczą służbę wojskową żołnierz nie nabywał żadnego (choćby częściowego) uprawnienia do emerytury w szczególnych warunkach z tego tytułu, ani z tytułu pierwszej kategorii zatrudnienia; inaczej mówiąc dopóki ubezpieczony nie spełnił wszystkich warunków, to nie miał żadnego uprawnienia emerytalnego. Nie trzeba uzasadniać, że warunki prawa do emerytury mogą ulec zmianie również na niekorzyść ubezpieczonych. Ochronie podlega natomiast ekspektatywa prawa do emerytury maksymalnie ukształtowana, co niejednokrotnie potwierdzał Trybunał Konstytucyjny.

Tym samym konieczne byłoby przesądzenie jaki przepis prawa pozytywnego, pozwalał zaliczyć zasadniczą służbę wojskową do okresu pracy w szczególnych warunkach wymaganego do nabycia wcześniejszej emerytury. Prawodawca sam stwierdzał, że nie był to okres pracy w szczególnych warunkach, a tylko okres zaliczalny, a więc nawet nie równorzędny, także do pracy tak szczególnej jak praca górnicza. W systemie powszechnym, czyli w ustawie o p.z.e. okres zasadniczej służby wojskowej był tylko okresem zaliczanym, czyli w randze okresów podstawowych (zatrudnienia) i równorzędnych dopiero jako trzeci, który nie dawał żadnych praw emerytalnych i nie budziło to wątpliwości na gruncie tej ustawy. Pożądane jest też zwrócenie uwagi na zróżnicowanie w tej samej ustawie okresu zawodowej służby wojskowej, która była okresem równorzędnym i zasadniczej służby wojskowej, która była tylko okresem zaliczalnym. Potwierdza to wyłączenie z rozważań przepisów ustaw o powszechnym obowiązku wojskowym z 1959 r. i kolejnej z 1967 r., gdyż jeżeli miałyby określać uprawnienie szczególne, czyli zaliczenie zasadniczej służby wojskowej do okresu pracy w szczególnych warunkach, to musiałyby to być w nich wyraźnie uregulowane. Nie inaczej było na

gruncie dekretu z 1954 r., gdyż wyodrębniał on zawodową służbę wojskową jako okres równorzędny i zasadniczą służbę wojskową jako okres tylko zaliczany do okresu zatrudnienia (art. 7 ust. 1 i art. 8 ust. 1 pkt 4). Tylko na podstawie rozporządzenia wykonawczego do dekretu z 1954 r., czyli § 5 rozporządzenia z dnia 10 września 1956 r. w sprawie zaliczenia pracowników do kategorii zatrudnienia, orzecznictwo (sprawy II UK 215/09 i II UK 219/09) zaliczało zasadniczą służbę wojskową do pierwszej kategorii zatrudnienia, pod warunkiem, że poprzedzała ją praca w tej szczególnej kategorii zatrudnienia. Jednak pierwsza kategoria zatrudnienia w dekrecie 1954 r. była ograniczona podmiotowo tylko do rzeczywistej pracy w szczególnych warunkach, natomiast podstawowa (przeważająca) część ubezpieczonych należała do drugiej kategorii zatrudnienia. Nie miały być krąg uprawnionych (łącznie z żołnierzami zasadniczej służby wojskowej), którzy byli w drugiej (podstawowej) kategorii zatrudnienia, a którym na podstawie § 5 rozporządzenia wykonawczego z dnia 10 września 1956 r. zaliczano okres z drugiej do pierwszej kategorii zatrudnienia, co już tylko z tej przyczyny nie było do zaakceptowania na dłuższy czas i tak też stało się wraz z ustawą o p.z.e. Innymi słowy orzecznictwo w oparciu o zdanie drugie § 5 rozporządzenia wykonawczego do dekretu z 1954 r. zaliczało zasadniczą służbę wojskową do pierwszej kategorii zatrudnienia, o ile była poprzedzona pracą w tej kategorii zatrudnienia. Jednak w kolejnych regulacjach, czyli w ustawie z 1968 r. i w rozporządzeniu wykonawczym z dnia 4 maja 1979 r. w sprawie pierwszej kategorii zatrudnienia takie rozwiązanie nie było już przewidziane. Przykładowo do pierwszej kategorii zatrudnienia zaliczano pracę górniczą i pracę na kolei (§ 6 rozporządzenia z 4 maja 1979 r.), natomiast nie zaliczano zasadniczej służby wojskowej. Już w świetle wcześniejszej ustawy z dnia 28 maja 1957 r. o zaopatrzeniu emerytalnym górników i ich rodzin, zasadnicza służba wojskowa nie była pracą górniczą, lecz tylko okresem zaliczalnym (art. 3). Nie inaczej było w późniejszej regulacji, gdyż zasadnicza służba wojskowa nigdy nie była równorzędna z pracą górniczą (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 kwietnia 2006 r., II UK 141/05), natomiast w ostatnim czasie ustawodawca zdecydował, że nie jest też okresem zaliczalnym do pracy górniczej (od 1 stycznia 2007 r. – art. 38 ustawy z 1998 r.). Takie ujęcie zasadniczej służby wojskowej w relacji do pracy górniczej nie powinno być obojętne

jako przykładowy punkt odniesienia w ocenie czy ta służba mogła być zaliczana do pracy w szczególnych warunkach (lub pierwszej kategorii zatrudnienia).

Uprawniona jest konkluzja, że zaliczenie zasadniczej służby wojskowej do pracy w szczególnych warunkach nie wynika z samej służby, lecz tylko z mocy szczególnych regulacji. Nie bez racji byłoby więc odmienne stanowisko orzecznictwa, że zaliczenie tej służby do okresu pracy w szczególnych warunkach wymagało takich regulacji lub że możliwość zaliczenia zasadniczej służby wojskowej do pierwszej kategorii zatrudnienia obejmowałaby tylko okres do 1 stycznia 1968 r., czyli do wejścia w życie ustawy o p.z.e. (sprawy II UK 247/08, II UK 331/08 i II UK 334/08). Ustawa o p.z.e. określiła zamknięty katalog prac zaliczanych do pierwszej kategorii zatrudnienia (art. 11 ust. 2) i do takiej pracy zaliczała zawodową a nie zasadniczą (poborową) służbę wojskową (art. 9 ust. 2). Jednocześnie ustawa udzielała Radzie Ministrów upoważnienia do określenia w drodze rozporządzenia, jakie prace wykonywane przez pracowników uzasadniają zaliczenie do pierwszej kategorii zatrudnienia oraz do określenia warunków wymaganych do uzyskania emerytury lub renty inwalidzkiej dla pracowników tej kategorii (art. 11 ust. 4). Trudno więc przyjąć, aby w tym zakresie zachowały moc przepisy rozporządzenia z dnia 10 września 1956 r., wydanego na podstawie art. 10 ust. 2 dekretu z 1954 r., dotyczącego delegacji do określenia rodzaju prac objętych pierwszą kategorią oraz warunków zaliczania pracowników do tej kategorii. Przepis art. 127 ust. 3 ustawy z 1968 r. stanowił, że przepisy wydane na podstawie dekretu z 1954 r. zachowały moc, jednakże ze zmianami wynikającymi z nowej ustawy. Przepis § 5 rozporządzenia z dnia 10 września 1956 r., określający warunki zaliczania do okresu zatrudnienia w pierwszej kategorii między innymi okresu zasadniczej służby wojskowej, utraciłby moc po 31 grudnia 1967 r. i od tej daty brak byłoby podstawy do zaliczenia okresu zasadniczej służby wojskowej do okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach, nawet gdyby chodziło tylko o przypadek, gdy bezpośrednio przed służbą była wykonywana praca w pierwszej kategorii zatrudnienia. Innymi słowy na tle ustawy z 1968 r. zachodzi wyraźne rozróżnienie służby wojskowej zawodowej i niezawodowej; ta pierwsza była zaliczana do pierwszej kategorii zatrudnienia a druga (niezawodowa) była tylko okresem zaliczalnym do okresu zatrudnienia (art. 9 i art. 10). Również w

rozporządzeniu z 1983 r. tylko zawodowa służba wojskowa jest okresem uprawniającym do wcześniejszej emerytury, natomiast art. 32 obecnej ustawy emerytalnej stanowi tylko o pracownikach zatrudnionych w szczególnych warunkach (I UK 203/10). Innymi słowy o ile uprawniona jest wykładnia, że na podstawie § 19 ust. 2 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. zalicza się do wcześniejszej emerytury poprzedni okres pierwszej kategorii zatrudnienia, w którym ubezpieczony odbył zasadniczą służbę wojskową (II UK 215/09 i II UK 219/09), to w przypadku odwoływania się aż do § 5 rozporządzenia z dnia 10 września 1956 r., zaliczenie to odnosiłoby się tylko do służby przed 1 stycznia 1968 r., tj. do wejścia w życie ustawy o p.z.e.

Reasumując, nie tylko rozbieżność w orzecznictwie Sądu Najwyższego, ale także nadal zauważalna rozbieżność w orzecznictwie Sądów Apelacyjnych wymaga zajęcia stanowisko przez skład powiększony Sądu Najwyższego. Za istotne należy uznać rozstrzygnięcie, czy takie uprawnienie do zaliczenia służby wojskowej wynika z przepisów ustawy z 30 stycznia 1959 r. o powszechnym obowiązku obrony i ustawy z 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony RP, czy też z przepisów dekretu z 25 czerwca 1954 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin i ustawy z 23 stycznia 1968 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin. Kwestią istotną byłoby też rozważenie czy ubezpieczony z tytułu zasadniczej służby wojskowej (poborowej) nabywał uprawnienie do zaliczenia w przyszłości tej służby do szczególnego stażu emerytalnego, tj. dopiero w okresie spełnienia wszystkich warunków prawa do wcześniejszej emerytury, czyli jako „swoistą ekspektatywę”, skoro w chwili wejścia w życie ustawy emerytalnej (1 stycznia 1999 r.) i później - w chwili osiągnięcia przez ubezpieczonych wieku emerytalnego - nie obowiązywały przepisy o kwalifikowaniu (zaliczaniu) zasadniczej służby wojskowej jako okresu pracy w szczególnych warunkach, wymaganego do nabycia wcześniejszej emerytury. W tym zakresie nie można nie zauważyć negatywnej wykładni Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, gdyż w odpowiedzi na interpelację poselską zajęto stanowisko, że służba wojskowa nie zalicza się do stażu pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnych charakterze (zob. interpelacja nr 6522). Takie samo stanowisko zajmuje też Zakład Ubezpieczeń Społecznych.

Inną kwestią jest zaliczenie zasadniczej służby wojskowej do okresu pracy wymaganego do wcześniejszej emerytury na podstawie art. 29 ust. 3 obecnej ustawy emerytalnej, gdyż wówczas nie ma znaczenia praca w szczególnych warunkach, lecz pracownicze zatrudnienie, stąd sfera uprawnień wynikających z zasadniczej służby wojskowej (odwołująca się do przepisów ustaw o służbie wojskowej z 1959 r. i 1967 r.), pogłębiona „argumentami z prokonstytucyjnej wykładni funkcjonalnej i aksjologicznej” (I UK 126/09, I UK 239/09, I UK 136/09), jest inna niż budząca wątpliwości stanowcza teza, że okres zasadniczej służby wojskowej żołnierza zatrudnionego przed powołaniem do służby w warunkach szczególnych, który po jej zakończeniu podjął zatrudnienie w tych samych warunkach, jest okresem pracy w szczególnych warunkach (I UK 399/11).

Sąd Najwyższy w składzie powiększonym zważył, co następuje:

Wstępnie trzeba przypomnieć, że podstawą prawną postanowienia Sądu Najwyższego przedstawiającego do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości jest art. 398¹⁷ § 1 k.p.c., według którego jeżeli przy rozpoznawaniu skargi kasacyjnej wyłoni się zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości, Sąd Najwyższy może odroczyć wydanie orzeczenia i przekazać to zagadnienie do rozstrzygnięcia powiększonemu składowi tego Sądu. Jest to regulacja analogiczna do zawartej w art. 59 ustawy z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym (jednolity tekst: Dz. U. z 2013 r., poz. 499), na tle której nie jest wątpliwe w orzecznictwie (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 stycznia 2009 r., I KZP 24/08 – OSNKW z 2009 r. nr 3, poz. 20), że dotyczy ona tzw. pytań konkretnych, a więc zagadnień pojawiających się przy rozpoznawaniu określonej sprawy w związku z poważnymi wątpliwościami co do wykładni przepisów mających zastosowanie w tej sprawie, a tym samym ich rozstrzygnięcie musi mieć znaczenie dla wydania orzeczenia w sprawie, w której wystąpiono z zagadnieniem prawnym. Przedstawione w niniejszej sprawie zagadnienie prawne zostało sformułowane bardzo ogólnie, bez uwzględnienia okoliczności faktycznych rozpoznawanej sprawy, z których najistotniejsze dotyczą „statusu” (traktowania) zasadniczej służby wojskowej wnioskodawcy odbywanej w okresie od 23 kwietnia

1971 do 1 maja 1973 r., nadto w sytuacji gdy przed rozpoczęciem odbywania tej służby doszło do rozwiązania z pracownikiem umowy o pracę. Oceniając przedstawiony do rozstrzygnięcia problem prawny, nie można pomijać okoliczności faktycznych sprawy, w której powstał, co wpływa bezpośrednio na treść podjętej uchwały.

Za wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 11 czerwca 2013 r., II UK 381/12 (niepublikowany), warto zauważyć, że Trybunał Konstytucyjny w wyrokach z dnia 22 czerwca 1999 r., K 5/99 (OTK 2000 nr 5, poz. 100, z dnia 4 stycznia 2000 r., K 18/99 (OTK 2000, nr 1, poz. 1) oraz z dnia 12 września 2000 r., K 1/00 (OTK 2000, nr 6, poz. 185) stwierdził, że m.in. ustawa o emeryturach i rentach z FUS ograniczyła dotąd szerokie możliwości wcześniejszego przechodzenia na emeryturę i obniżania wieku emerytalnego dla szeregu grup zawodowych, przewidując rozwiązania przejściowe, uwzględniające prawa wcześniej nabyte lub ich uzasadnione ekspektatywy, natomiast w wyroku z dnia 3 marca 2011 r., K 23/09, (OTK-A 2011/2/8), zwrócił uwagę, że zarówno prawo do emerytury w obniżonym wieku, które przysługiwało na podstawie wcześniejszych przepisów, jak i prawo do emerytury pomostowej stanowią szczególne uprawnienia emerytalne i nie należą do istoty prawa do zabezpieczenia społecznego, zagwarantowanego w art. 67 Konstytucji RP.

Ustawa o emeryturach i rentach z FUS zachowała dotychczasowe zasady przechodzenia na wcześniejszą emeryturę dla pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze urodzonych przed dniem 1 stycznia 1949 r. (art. 32), ograniczając jednocześnie możliwości przechodzenia na emeryturę na takich (uprzywilejowanych) zasadach tylko dla ubezpieczonych urodzonych po dniu 31 grudnia 1948 r. a przed dniem 1 stycznia 1969 r. (art. 46 ust. 1), będących pracownikami, ale tylko jeżeli warunki co do osiągnięcia wieku i stażu spełnione zostały do 31 grudnia 2008 r.

Regulacje te mają przejściowy charakter, pierwsza dotyczy ubezpieczonych, którzy w dniu wejścia ustawy w życie osiągnęli wiek co najmniej 50 lat, druga natomiast odnosi się do tych ubezpieczonych, którzy przesłanki nabycia prawa do wcześniejszej emerytury spełnią do końca 2007 r. W art. 184 ustawa wprowadziła szczególną regulację intertemporalną, przewidując prawo do wcześniejszej

emerytury dla zamkniętego kręgu ubezpieczonych urodzonych po dniu 31 grudnia 1948 r., którzy w dniu wejścia ustawy w życie (1 stycznia 1999 r.) osiągnęli: 1) okres zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze wymagany w przepisach dotychczasowych do nabycia prawa do emerytury w wieku niższym niż 60 lat - dla kobiet i 65 lat - dla mężczyzn oraz 2) okres składkowy i nieskładkowy, o którym mowa w art. 27 (co najmniej 20 lat dla kobiet i co najmniej 25 lat dla mężczyzn), przy czym przepis ten nie odsyła w zakresie warunków nabycia prawa do wcześniejszej emerytury do art. 32 ustawy, jak czyni to art. 46, lecz ustanawia własne przesłanki nabycia tego prawa. Odnosi się on do tych ubezpieczonych urodzonych poczynając od dnia 1 stycznia 1949 r., którzy w dniu wejścia ustawy w życie nie osiągnęli jeszcze wymaganego wieku, lecz w całości spełnili do tej daty ustawowo określone wymagania stażowe (tzw. ogólne i szczególne). Takim ubezpieczonym przysługuje emerytura po osiągnięciu wieku przewidzianego w art. 32 ustawy pod warunkiem nieprzystąpienia do otwartego funduszu emerytalnego oraz (do dnia 1 stycznia 2013 r., tj. do wejścia w życie ustawy z dnia 11 maja 2012 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. poz. 637) rozwiązania stosunku pracy - w przypadku ubezpieczonego będącego pracownikiem. Rozważając kwestię znaczenia zawartego w art. 184 ust. 1 ustawy zwrotu „osiągnięcie wieku przewidzianego w art. 32” w judykaturze zauważa się, że przepis art. 32 ustawy w ust. 1 posługuje się pojęciem „wieku niższego niż określony w art. 27 pkt 1 ustawy” (co najmniej 60 lat dla kobiet i co najmniej 65 lat dla mężczyzn), a w ust. 4 stanowi, że wiek emerytalny, o którym mowa w ust. 1, a także rodzaje prac lub stanowisk oraz warunki, na podstawie których przysługuje prawo do emerytury, ustala się na podstawie przepisów dotychczasowych, tj. rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 8 lutego 2007 r., II UZP 14/06, OSNP 2007, nr 13-14, poz. 199 oraz wyroki tego Sądu z dnia 18 lipca 2007 r., I UK 62/07, OSNP 2008, nr 17-18, poz. 269, z dnia 6 grudnia 2007 r., I UK 132/07, LEX nr 621798, z dnia 21 maja 2009 r., II UK 370/08, OSNP 2011, nr 1 - 2, poz. 20 i z dnia 14 czerwca 2012 r., I UK 1/12, LEX nr 1229806).

Również ogólnie trzeba stwierdzić, że podstawy zaliczenia okresu służby wojskowej do okresu pracy w warunkach szczególnych (szczególnym charakterze), należy poszukiwać w przepisach normujących prawo do świadczeń, a więc obecnie w ustawie o emeryturach i rentach z FUS i rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze (wcześniej z przepisów dekretu z 25 czerwca 1954 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin i ustawy z 23 stycznia 1968 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin), niemniej jednak nie może budzić wątpliwości, że w tym zakresie znajdują zastosowanie również przepisy normujące służbę wojskową, w okolicznościach sprawy ustawa z 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony RP, obowiązująca w czasie odbywania służby przez wnioskodawcę oraz przepisy wykonawcze do niej, w tym zwłaszcza rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 listopada 1968 r. w sprawie szczególnych uprawnień żołnierzy i ich rodzin. Innymi słowy uprawnienie do zaliczenia służby wojskowej do pracy w warunkach szczególnych wynika także z przepisów ustawy z 30 stycznia 1959 r. o powszechnym obowiązku obrony i ustawy z 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony RP oraz przepisów wykonawczych.

W uzasadnieniu wyroku Sądu Najwyższego z dnia 22 października 2009 r., I UK 126/09, (OSNP 2011/7-8/112), w którym przyjęto, że okres odbywania zasadniczej służby wojskowej należy traktować jako okres podlegania ubezpieczeniu społecznemu z tytułu pozostawania w stosunku pracy w rozumieniu art. 29 ust. 3 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, jeżeli zostały spełnione warunki określone w art. 108 ust. 1 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej w jego pierwotnym brzmieniu (Dz.U. Nr 44, poz. 220 ze zm.), Sąd Najwyższy szczegółowo przeanalizował zmieniający się w aspekcie tego zagadnienia stan prawny i mimo że sama sprawa dotyczyła interpretacji pojęcia podlegania ubezpieczeniu społecznemu lub ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym z tytułu pozostawania w stosunku pracy (art. 29 ust. 3 ustawy emerytalnej), zaś okoliczności sprawy rozstrzyganej tym wyrokiem były inne, rozważania te są przydatne także w analizie prawnej rozstrzyganego zagadnienia.

Wynika z nich, że zgodnie z art. 6 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach, okresami składkowymi są między innymi okresy czynnej służby wojskowej w Wojsku Polskim lub okresy jej równorzędne albo okresy zastępczych form tej służby (pkt 4), co oznacza, że okres czynnej służby wojskowej (także służby zasadniczej) jest okresem składkowym, mimo że nie jest okresem podlegania ubezpieczeniu społecznemu lub ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym z tytułu pozostawania w stosunku pracy w rozumieniu art. 29 ust. 3, jednakże (pod pewnymi warunkami) na mocy przepisów o powszechnym obowiązku obrony jest traktowany, jak okres ubezpieczenia (podlegania ubezpieczeniu) z tytułu pozostawania w stosunku pracy (zrównany z takim okresem). Warto powyższe uzupełnić o wskazanie, że okres zasadniczej służby wojskowej od 1 stycznia 1999 r. (data wejścia w życie ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych jednolity tekst: Dz. U. z 2009 r. Nr 205, poz. 1585 ze zm.) jest odrębnym od pracowniczego (art. 1 pkt 1 ustawy systemowej) tytułem obowiązkowego ubezpieczenia na podstawie art. 6 ust. 1 pkt 11. Okres służby wojskowej nie jest więc okresem zatrudnienia w rozumieniu przepisów o ubezpieczeniu społecznym, ale jest okresem ubezpieczenia – okresem składkowym uwzględnianym w stażu ubezpieczeniowym.

Definicję pojęcia okresu składkowego, wprowadziła do systemu prawa ubezpieczeń społecznych ustawa z dnia 17 października 1991 r. o rewaloryzacji emerytur i rent, o zasadach ustalania emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz. U. Nr 104, poz. 450 ze zm.), która co do zasady weszła w życie 15 listopada 1991 r. Przewidziała ona (w art. 2 ust. 1 pkt 3), że przy ustalaniu prawa i wysokości świadczeń należało uwzględniać jako okresy składkowe m.in. okresy czynnej służby wojskowej w Wojsku Polskim lub okresy jej równorzędne albo zastępczych form tej służby. Ustawa traktowała więc okres zasadniczej służby wojskowej jak składkowy, choć bez opłaconej składki na ubezpieczenia społeczne.

Bardzo podobną regulację zawierały przepisy dekretu z dnia 25 czerwca 1954 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin. Zgodnie z jego art. 7 ust. 1 za okresy zatrudnienia uważane były okresy pracy wykonywanej na obszarze Państwa Polskiego, jeżeli pracownikowi przysługiwało za nie wynagrodzenie, przy czym według art. 8 ust. 1 pkt 4 dekretu do okresów

zatrudnienia wymaganych do uzyskania renty zaliczano między innymi okres służby w Wojsku Polskim po dniu 1 listopada 1918 r.

Tak samo w istocie regulowana była ta kwestia w ustawie o p.z.e. Również i w niej za okresy zatrudnienia uważało się okresy pozostawania w stosunku pracy na obszarze Państwa Polskiego, jeżeli osoby zatrudnione pobierały w tych okresach wynagrodzenie lub zasiłki z ubezpieczenia społecznego na wypadek choroby i macierzyństwa (art. 8 ust. 1), przy czym okresy niezawodowej służby w Wojsku Polskim po dniu 1 listopada 1918 r. i służby w oddziałach powstańczych w powstaniach śląskich w latach 1919-1921 oraz w powstaniu wielkopolskim (10 ust. 1 pkt 4) były traktowane jako okresy zaliczalne do okresów zatrudnienia. Podobne rozwiązanie przyjęte zostały w ustawie z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin. Uznawała ona za okresy zatrudnienia wymagane do uzyskania świadczeń określonych tą ustawą okresy pozostawania w stosunku pracy, w czasie których pracownik pobierał wynagrodzenie lub zasiłki z ubezpieczenia społecznego: chorobowy, macierzyński albo opiekuńczy (art. 11 ust. 1), natomiast okresy służby wojskowej pełnionej w Wojsku Polskim oraz służby w Milicji Obywatelskiej, organach bezpieczeństwa publicznego i Służbie Więziennej były uznane za okresy równorzędne z okresami zatrudnienia (art. 11 ust. 2 pkt 10).

Wspomnieć trzeba, że w dekreście z 1954 r. ustalono (w art. 9 ust. 1) dwie kategorie zatrudnienia pracowników, różnicując wiek emerytalny według kryterium kategorii zatrudnienia. W wydanym na jego podstawie - art. 10 ust. 2, rozporządzeniu z dnia 10 września 1956 r. w sprawie zaliczania pracowników do kategorii zatrudnienia, ustalono że okresy wymienione w art. 8 dekretu (obejmujące również okresy służby w Wojsku Polskim po dniu 1 listopada 1918 r.) zalicza się do wymaganych okresów zatrudnienia tak jak zatrudnienie w II kategorii, z wyjątkiem tych okresów służby wojskowej, które w myśl obowiązujących przepisów podlegają zaliczeniu do I kategorii zatrudnienia. Jeżeli jednak pracownik bezpośrednio przed okresami wymienionymi w art. 8 dekretu wykonywał zatrudnienie w I kategorii, okresy te zalicza się tak jak zatrudnienie w I kategorii zatrudnienia (§ 5 rozporządzenia).

Ogólnie więc można w tym miejscu zauważyć, że na gruncie przepisów ubezpieczeniowych okres zasadniczej służby wojskowej nie jest obecnie, ale nie

był też na podstawie przeszłych regulacji, okresem zatrudnienia, zaś jego uwzględnianie w stażu ubezpieczeniowym (jako okresu zaliczanego, albo równorzędnego), było możliwe tylko na podstawie odrębnego przepisu.

Gdy chodzi o przepisy dotyczące powszechnego obowiązku obrony, uwzględniając stan faktyczny sprawy, w której przedstawiono rozpoznawane zagadnienie prawne (wnioskodawca odbywał służbę wojskową w okresie od dnia 23 kwietnia 1971 do 1 maja 1973 r.) podstawowe znaczenie ma pierwotne brzmienie ustawy, obowiązujące od jej wejścia w życie do 1 stycznia 1975 r. Zgodnie z obowiązującym wówczas art. 108 ust. 1 ustawy o powszechnym obowiązku obrony (Dz. U. z 1967 r. Nr 44, poz. 220), okres odbytej zasadniczej lub okresowej służby wojskowej zaliczał się do okresu zatrudnienia, w zakresie wszelkich uprawnień związanych z zatrudnieniem, pracownikom, którzy po odbyciu tej służby podjęli zatrudnienie w tym samym zakładzie pracy, w którym byli zatrudnieni przed powołaniem do służby albo w tej samej gałęzi pracy. (Przepis art. 106 ust. 1 tej ustawy wskazywał, na obowiązek pracodawcy, który zatrudniał pracownika w dniu powołania do zasadniczej służby wojskowej, do zatrudnienia go na poprzednio zajmowanym stanowisku lub na stanowisku równorzędnym pod względem rodzaju pracy oraz zaszeregowania osobistego jeżeli w ciągu 30 dni od dnia zwolnienia z tej służby pracownik zgłosił swój powrót do zakładu pracy w celu podjęcia zatrudnienia. Warto dodać, że w orzecznictwie przyjęto, iż przewidziany w art. 108 ust. 1 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej w brzmieniu pierwotnym, trzydziestodniowy okres, w którym pracownik miał zgłosić powrót do pracy u pracodawcy zatrudniającego go przed służbą wojskową, nie jest ani okresem służby wojskowej, ani okresem pracy i nie podlega zaliczeniu do okresu zatrudnienia – por. wyrok z dnia 10 lutego 2012 r., II UK 125/11, OSNP 2013, nr 1-2, poz. 18).

Szczegółowe zasady zaliczenia zasadniczej służby wojskowej do okresu zatrudnienia zostały uregulowane w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 22 listopada 1968 r. w sprawie szczególnych uprawnień żołnierzy i ich rodzin, które w § 5 ust. 1, wskazało, że pracownikowi, który podjął zatrudnienie po odbyciu służby, zaliczało się okres odbytej służby wojskowej do okresu zatrudnienia w zakresie uprawnień uzależnionych od ilości lat pracy w danym zakładzie lub gałęzi pracy

oraz w zakresie szczególnych uprawnień uzależnionych od wykonywania pracy na określonym stanowisku lub w określonym zawodzie. Rozporządzenie to zostało uchylone z dniem 1 września 1979 r. przez rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 września 1979 r. w sprawie szczególnych uprawnień żołnierzy i osób spełniających zastępczo obowiązek służby wojskowej oraz członków ich rodzin (Dz. U. Nr 21, poz. 125).

W uzasadnieniu powołanego wyżej wyroku (I UK 126/09), Sąd Najwyższy zauważył również, że „Przepis art. 108 ust. 2 ustawy o powszechnym obowiązku obrony został nieznacznie zmieniony z dniem 1 stycznia 1975 r. przez art. X pkt 2 lit. c ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. - Przepisy wprowadzające Kodeks pracy, Dz. U. Nr 24, poz. 142 ze zm.) i zgodnie z jego nowym brzmieniem, czas odbywania zasadniczej lub okresowej służby wojskowej wliczał się pracownikowi do okresu zatrudnienia w zakresie wszelkich uprawnień związanych z tym zatrudnieniem, jeżeli po odbyciu tej służby podjął on zatrudnienie w tym samym zakładzie pracy, w którym był zatrudniony przed powołaniem do służby. Poważniejsza zmiana nastąpiła w brzmieniu przepisów ujętym w tekście jednolitym (Dz. U. z 1979 r. Nr 18, poz. 111). Zmianie uległa numeracja poszczególnych jednostek redakcyjnych ustawy, a także brzmienie niektórych przepisów. W myśl art. 120 ust. 1, pracownikowi, który w ciągu trzydziestu dni od zwolnienia z zasadniczej lub okresowej służby wojskowej podjął pracę, czas odbywania służby wojskowej wliczał się do okresu zatrudnienia w zakładzie pracy, w którym podjął pracę, w zakresie wszelkich uprawnień wynikających z Kodeksu pracy oraz przepisów szczególnych. Jednocześnie pracownikowi, który podjął pracę lub złożył wniosek o skierowanie do pracy po upływie trzydziestu dni od zwolnienia ze służby wojskowej, czas odbywania służby wliczał się do okresu zatrudnienia tylko w zakresie wymiaru urlopu wypoczynkowego i wysokości odprawy pośmiertnej oraz uprawnień emerytalno-rentowych (art. 120 ust. 3). (...). Pomimo kolejnych, licznych zmian redakcyjnych ustawy o powszechnym obowiązku obrony, w dalszym ciągu obowiązywało zawarte w art. 120 ust. 1 i 3 ustawy „wliczanie” okresu odbywania zasadniczej służby wojskowej do okresu zatrudnienia w zakresie uprawnień emerytalno-rentowych. Zostało ono usunięte dopiero z dniem 21 października 2005 r. Wówczas wszedł w życie art. 1 pkt 39 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o zmianie ustawy o powszechnym

obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz o zmianie ustawy o służbie zastępczej (Dz. U. Nr 180, poz. 1496), który nadał nową treść między innymi art. 120 ust. 3 ustawy. Zgodnie z tym brzmieniem, które obowiązuje do chwili obecnej, pracownikowi, który podjął pracę po upływie trzydziestu dni od dnia zwolnienia z czynnej służby wojskowej, czas odbywania tej służby wlicza się do okresu zatrudnienia wymaganego do nabycia lub zachowania uprawnień wynikających ze stosunku pracy, z wyjątkiem uprawnień przysługujących wyłącznie pracownikom u pracodawcy, u którego podjęli pracę.”

Przechodząc do okoliczności sprawy, uwzględniając utrwalony w judykaturze pogląd, że do oceny określonego stanu faktycznego, w tym zrealizowanego przed wejściem w życie ustawy o emeryturach i rentach, wywołującego określony skutek prawny, należy stosować przepisy obowiązujące w czasie realizacji tego stanu faktycznego (por. wyrok z dnia 20 marca 2013 r., I UK 544/12, w którym przyjęto, że dla kwalifikacji okresu zasadniczej służby wojskowej jako okresu zatrudnienia w szczególnych warunkach, należy stosować regulacje prawne obowiązujące w okresie odbywania tej służby), trzeba stwierdzić, że w okresie od 1971 do 1973 r. szczególne uprawnienia żołnierzy odbywających zasadniczą służbę wojskową regulował art. 108 ust. 1 ustawy o powszechnym obowiązku obrony (w jego pierwotnym brzmieniu) i § 5 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 22 listopada 1968 r. Z przepisów tych wynikała zasada, że pracownikowi, który we wskazanym terminie po zakończeniu służby wojskowej podjął pracę u pracodawcy, u którego był zatrudniony w chwili powołania do tej służby, okres służby podlegał wliczeniu do okresu zatrudnienia w zakresie szczególnych uprawnień uzależnionych od wykonywania pracy na określonym stanowisku lub w określonym zawodzie. Ustanawiały więc one tzw. fikcję prawną, z której wynika, że pracownik zatrudniony w szczególnych warunkach, który po zakończeniu czynnej służby wojskowej powraca do tego zatrudnienia w przepisany terminie, zachowuje status pracownika zatrudnionego w szczególnych warunkach w rozumieniu § 2 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w okresie pełnienia tej służby.

Zasada ta nie obowiązywała w przypadku gdy okres służby wojskowej nie przypadł w okresie zatrudnienia. Na marginesie tych rozważań, warto

przypomnieć, że w art. 105 ust. 1 tej ustawy (o powszechnym obowiązku obrony) sformułowany został zakaz wypowiedzenia stosunku pracy i jego rozwiązania (poza rozwiązaniem umowy o pracę bez wypowiedzenia z winy pracownika lub w razie likwidacji zakładu pracy) w okresie między powołaniem pracownika do czynnej służby wojskowej a jej odbyciem, przy czym – zgodnie z ust. 2 tego przepisu jeżeli okres dokonanego przez zakład pracy lub przez pracownika wypowiedzenia stosunku pracy upływał po powołaniu pracownika do czynnej służby wojskowej, wypowiedzenie stawało się bezskuteczne. W tym przypadku rozwiązanie stosunku pracy mogło nastąpić tylko na żądanie pracownika.

Nie ulega wątpliwości, że i ustawa z dnia 30 stycznia 1959 r. o powszechnym obowiązku wojskowym i ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej regulowała zasadniczą służbę wojskową, a jej przepisy gwarancyjne (odpowiednio art. 125 tej pierwszej oraz art. 108 ust. 1 tej drugiej) miały znaczenie dla uprawnień pracowniczych, zaliczając okres służby wojskowej do okresu zatrudnienia w zakresie wszelkich uprawnień uzależnionych od ilości lat pracy albo od ciągłości pracy w danym zawodzie lub służbie bądź w szczególnych warunkach, od których zależy nabycie tych uprawnień (art. 125 ustawy z 1959 r.) oraz w zakresie wszelkich uprawnień związanych z tym zatrudnieniem, jeżeli po odbyciu tej służby podjął on zatrudnienie w tym samym zakładzie pracy, w którym był zatrudniony przed powołaniem do służby (art. 108 ustawy z 1967 r.), niemniej jednak nie może budzić wątpliwości, że znajdą one zastosowanie także w zakresie kwalifikowania takiej służby do okresów ubezpieczenia społecznego. Zasadnicza służba wojskowa, biorąc pod uwagę wcześniejsze rozważania, była traktowana jako okres zaliczany do okresów zatrudnienia (w przepisach dekretu z 1954 r., w ustawie o p.z.e. - także w ustawach szczególnych z dnia 28 maja 1957 r. o zaopatrzeniu emerytalnym górników i ich rodzin oraz z dnia 23 stycznia 1968 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników kolejowych i ich rodzin), a więc jako taka nie dawała samoistnie prawa do emerytury, podlegając doliczeniu do okresów zatrudnienia (pracy) i okresów z nimi równorzędnych. Dopiero w ustawie o z.e.p. okres służby wojskowej został potraktowany jako okres równorzędny z okresem zatrudnienia, a następnie jako okres składkowy na podstawie ustawy o rewaloryzacji.

Warto jednak powtórzyć, że w czasie, w którym przypadła poborowa („przymusowa”) służba wojskowa wnioskodawcy - od dnia 23 kwietnia 1971 r. do 1 maja 1973 r. - poza wymienionymi wyżej przepisami ubezpieczeniowymi, obowiązywała ustawa z 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony, gwarantująca pracownikowi, po spełnieniu warunków w niej wskazanych (określonych w art. 106 ust. 1), wliczenie okresu służby wojskowej do okresu zatrudnienia w zakresie wszelkich uprawnień związanych z tym zatrudnieniem, jeżeli po odbyciu tej służby podjął on zatrudnienie w tym samym zakładzie pracy, w którym był zatrudniony przed powołaniem do służby, oraz rozporządzenie wykonawcze z 1968 r., według którego pracownikowi, który podjął zatrudnienie (stosownie do zasad określonych w § 1 lub 2), zalicza się okres odbytej służby wojskowej do okresu zatrudnienia w zakresie uprawnień uzależnionych od ilości lat pracy w danym zakładzie lub gałęzi pracy oraz w zakresie szczególnych uprawnień uzależnionych od wykonywania pracy na określonym stanowisku lub w określonym zawodzie. Tak więc z językowej wykładni tego przepisu, w sposób niebudzący wątpliwości wynika, że pod rządem ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej i wydanego na jej podstawie (art. 108 ust. 4) rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 22 listopada 1968 r. w sprawie szczególnych uprawnień żołnierzy żołnierzowi zatrudnionemu przed powołaniem do czynnej służby wojskowej w warunkach szczególnych (I kategorii zatrudnienia), który po zakończeniu tej służby podjął zatrudnienie w tych samych warunkach czas odbywania służby wojskowej wliczał się do okresu zatrudnienia w zakresie wszelkich uprawnień związanych z zatrudnieniem przed powołaniem do służby wojskowej oraz w zakresie szczególnych uprawnień uzależnionych od wykonywania pracy na określonym stanowisku lub w określonym zawodzie. Oznacza to, że w powyższych okolicznościach taki okres służby wojskowej jest nie tylko okresem służby w rozumieniu art. 6 ust. 1 pkt 4 ustawy o emeryturach i rentach, ale także okresem pracy w szczególnych warunkach w rozumieniu § 3 i 4 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r., (gdzie się dodatkowo uwzględni wartości konstytucyjne w ślad za rozważaniami Sądu Najwyższego zawartymi w wyroku z dnia 6 kwietnia 2006 r., III UK 5/06, w którym trafnie wskazano, na wynikający z art. 85 ust. 1 Konstytucji RP, obowiązek obywatela

polskiego obrony ojczyzny, stwierdzając nadto, że z art. 2 i 32 ust. 1 i 2 Konstytucji RP, wynika zakaz ustanawiania takich regulacji ustawowych lub dokonywania takiej wykładni przepisów prawa powszechnie obowiązującego, które dopuszczałyby jakiegokolwiek pokrzywdzenie obywatela z powodu wykonywania publicznego obowiązku obrony ojczyzny). Innymi słowy, jeżeli zostały spełnione przez pracownika wskazane wyżej warunki powrotu do poprzedniego zatrudnienia zostaje zachowana tzw. ciągłość pracy, a okres zasadniczej służby wojskowej jest okresem zatrudnienia na takich samych warunkach, jak przed powołaniem do tej służby.

Tym się kierując, podjęto uchwałę jak w sentencji.